

MAGYAR NYUGAT

KAPILLER FERENC

„A MAGYAROK SZENVEDŐ
KRISZTUSA”*

HETÉNYI JÓZSEF BESZÉL

Édesapám, Heidecker József, kádármester volt itt, Celldömölkön; műhelye a Kisfaludy Károly utcában volt. Anyám 1938-ban meghalt. Négyen voltunk testvérek, s mi ahányan voltuk, annyifelé kerültünk: a rokonság nevelt bennünket. A húgomat a Barossék nevelték. A polgári iskolával szemben laktak, kékségük volt. Az öcsém, a legkisebb, aki akkor két éves volt, lekerült Ságira a Horváth nagymamához. A bátyám maradt az apámmal, polgári iskolai tanuló volt. Engem pedig apám föl vitt augusztus 19-én ún. filléres jeggyel Budapestre. /A MÁV kedvezményt adott augusztus 20-ra; talán 98 fillérbe került az utazás./ Édesapám húga vett magához tizenegy éves koromban. Családtalanok voltak, így kerültem hozzájuk föl, Pestre, a Ráday utca 23-ba. Ott jártam polgári iskolába, és onnan mentem el ipari tanulóknak, nyomdász gépmesternek a Stephaneumba.

A polgáriban a magyartanárom, Szerőczei Gyula – osztályfőnököm is egyben – vadmagyar érzelmű volt, ahogy mondani szokás. Azt mondta a nagynénémnek meg a férjének, hogy ha én nem magyarosítom a nevemet, akkor ha kigúvnak a szemeim a nagy tanulásban, akkor is megbuktat. Ilyen csúnya névvel, hogy Heidecker, én az osztályában nem lehetek. Még a zsidó gyerekek nevét is megmagyarosította, akik az ő osztályába jártak. Több név fölkerült a listára – Héthársi például -, aztán végül is Hetényi lettem. Ez az én tízpengős nevem. Tízpengős okmánybélyeget kellett kifizetni erre a magyarosításra. Négy év polgárral négy évre szóló munkaszerződéssel vettek föl tanoncnak; ebből két évet le is húztam, majd 1955-ben még egy évet.

Abban az időben kerültem el onnan, amikor közeledett a front, jöttek az oroszok. Mielőtt Budapest körül bezárult volna a gyűrű, minket, fiatalokat – mint leventéket – vi-

* Hetényi Jóska bácsi /Celldömölk, 1927. okt. 11. / nevezte így gróf Eszterházy Jánost /1901-1957/, akivel a nyolc év Gulag-fogságból közel egy évet volt egy lágerben – betegen illetve felépülőben a San Gorodok Pratok néven ismert kórházlágerben -, sőt egy barakkban 1947-ben. Jelen írásunk elbeszélője ma is nagy-nagy hálával és szeretettel emlékezik a vállaltan mártír sorsú arisztokrata férfira, aki „apja és tanítója” volt az „árva magyar fiúnak”, s aki tartotta benne a hitet és reményt – vallási és hétköznapi értelemben egyaránt-, hogy haza fog jutni ebből a „jeges pokolból”.

VASI SZEMLE

2009. LXIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

dékre vittek romot takarítani, majd ki Németországba. Lövészárkokat, tankcsapdákat kellett ásni. Századokba, szakaszokba voltunk elosztva, s úgy ástuk az árkokat, mint a munkaszolgálatosok: kényszerítve. Háborús ellátás volt, babgulyás meg hasonló ételek, mint a katonaságnál. Fiatalember mindenki éhezik; az ilyen munka mellett meg még inkább nagyobb az étvágya, de hát nem hizlalda volt. Mi tizenöt-tizenhét évesek, a harcoktól meg voltunk kímélve. A nálunk idősebbeket viszont elvitték különböző önkéntes századokba, Szent László hadosztályba, máshová, golyófogó áldozatnak.

Grá körül voltunk; ott ért aztán a kapituláció, amikor az oroszok elfoglalták azt a részt, és onnan kerültem haza. Nem egyenesen haza, mert az oroszok elfogtak, davajoltak bennünket, és sokunkat a Gyula majori ruszki fogolytáborba vittek – '45. nyarán, nyár végén. Ez a major Szombathely mellett van, Sorokpolánytól nem messze. Mondták a mesét, hogy majd megkapjuk a dokumentet, málenkij robot lesz csak; - ilyen hazugságpolitika volt akkor is. A láger előtt a csomagokat kirakatták – a sorokpolányi bíró ott volt -, aztán az orosz katonák egy tiszttel ellenőrizték, hogy nincs-e valakinél fegyver. Ami aztán tetszett nekik, azt elvették: pokróc, ruhanemű, bakancs érdekelte őket. Nem volt mese, az erőszak előtt meg kellett hajolni. Elvették, hát elvették.

Rendes fogolytábor volt, katonákkal őrizték. Itt már vegyesen voltunk, fiatakorúak katonaviselt idősebbekkel. Voltak, akiket meglátogattak, ha közelebb laktak. Én nem kaptam látogatót, nem is tudtam üzenni. Az elfogás előtt – még Ausztriában – egy celli családdal jöttem egy darabig lovaskocsin. Apám tőlük hallotta – mert találkoztak aztán -, hogy a Gyula majorban vagyok, s majd megyek haza.

Öt-hat hónapig voltam ott, aztán minket, fiatalokat, a '27-es évfolyamig elengedtek. A zömét azonban kivitték Oroszországba, akiket kedvezmény nem érintett. Elkülönítettek néhány ezer embert, ötezer embert, s több transzporttal vitték ki őket. Lassan kiürült a tábor, s így meg is szüntették. - Sok haláleset volt. Frontot megjárt, legyengült emberek; a nélkülözéstől meg más veszedelmektől megbetegedett idősebbek sokan haltak meg ott.

Nagy szegénységbe, pusztulásba érkeztem haza. Látszottak még a bombázás nyomai. Erről csak hallottam, mert nem voltam itthon akkor. Ahol most a postaépület van, az volt a községháza, az is kapott találatot; ott halottak is voltak. Nekem volt egy Németh János nevű osztálytársam – barátoktunk is -; annak a nővére ott halt meg a légpincében. Lement a bomba egészen mélyre és a pincében robbant fel. Meg is halt a Német Ilus, meg még többen.

A szabadságot hónapokban lehet csak számolni, mert 1946. május 22-én összeszedtek bennünket. - Pesten én őrsvezető voltam a cserkészetnél. Itt is őrsvezető lettem, amikor polgári iskolai ismerősök beajánlottak egy tanárnak, aki cserkészparancsnok volt. Elvállaltam, mert csak időleges elfoglaltságom volt: a fűtőháznál alkalmaztak több társammal, ahol csillékbe raktuk a szenet; csilléstől beemelték a nagy orosz mozdonyokba, hogy azt tartalékként felhasználják. Rengeteg mozdony, szerelvény megfordult ott abban az időben. Az összegyűjtést magyarok csinálták, a Politikai Osztály. Én nem voltam, nem vagyok, és nem is leszek antiszemita, de a Politikai Osztály vezetője a celli járásban egy zsidó ember volt, főhadnagyi rangban. Schlück Ernőnek hívták. Volt benne egy kis retorzió, bosszúvágy a zsidóság háborús sorsa miatt. Nem tudom, honnan került ide. Volt egy csapata, azok intézkedtek. Bennünket azzal gyanúsítottak, hogy mi, ilyen fiatal korúak – polgáristák meg cserkészek – meg akartuk dönteni a rendszert a szovjetek ellen. Azt mondtam nekik, hogy a németek a stukákkal meg a tigrisekkel nem tudták megdönteni, akkor

MAGYAR NYUGAT

KAPILLER FERENC: „A MAGYAROK SZENVEDŐ KRISZTUSA”

mi ezzel a cserkészbottal hogyan tudtuk volna megdönteni a fennálló társadalmi rendszert?! Más fegyverünk nem volt. Na, voltak talált fegyverek, amiket a német meg a magyar katonák dobáltak bele a téglagyári tóba. A vízhez közel lakók kiszedték és cserébe-
 rélték vele. Én is sokszor megfordultam a téglagyárban. A Sebestyén Vili adott egy toszs, hasznavehetetlen géppisztolyt cserébe egy cserkészingért. Az volt a szóbeszéd, hogy egy működő fegyverért, amelyet a rapsicok, az orvvadászok használtak, Zalában egy fél disznót is lehetett kapni. Arra gondoltam, hogy ezt a cserélt, de rossz fegyvert elviszem Horváth Jenőnek, unokabátyámnak Ságira, aki lakatos volt, s majd ő megcsinálja. El is vittem neki, s ledobtam a ház végébe a rossz vasak közé. Ott is maradt, nem foglalkozott vele.

Amikor a ruszki fegyverszakértők is megnézték a talált fegyvereket, azt mondták, hogy ezekkel csak fölrobbantani lehetett volna, ha használják, de nem használták.

Először a rendőrségen volt a begyűjtés. Abban az épületben, ami most öregek otthona., a Koptik Odó utca elején, a katolikus plébániával átellenben. Volt a mese ott is, hogy menjünk be, valamit kérdeznek, aztán hazajöhetünk. De akit oda behívtak, senki se engedtek haza, hanem kezdték vallasni. Mindenki külön, drasztikus módon. Piszkos ronggyal, amivel a gépeket meg a bicikliket törülgették, betömtek a szánkat, és bicikliküllővel verték a heregolyónkat, úgy kínoztak bennünket. - Milyen fájdalmas tud lenni! - Ez a Schlück Ernő meg a csapata. A politikai rendőrséghez tartoztak, később lett a karhatalom.

Akkoriban nagyon aktív volt Mindszenty. Később, ahogy tudom, ide, Cellbe is jött. A Rákosi is járta az országot; a helyi kommunisták ide is meghívták. Nagy flanc volt. Úgy látszik, ezeknek ki volt adva, hogy a terepet meg kell tisztítani; nincs-e valami veszély, ami a látogató számára jelentett volna kockázatot.

A vallasásokkal, kínzásokkal arra akartak kényszeríteni bennünket, hogy valljuk be, az amerikaiaknak kémkedtünk a meglévő szovjet rendszer megdöntése érdekében. Ellen-séges tevékenységet folytattunk. Persze nem volt igaz. - Engem is úgy agyonvertek! - Ezek a gyerekek, akikkel be voltam zárva, úgy féltek, rettegtek a veréstől, hogy mindent elfogadtak, még azt is talán, hogy apját, anyját megölte, csak ne bántásák. Megtalpaltak bennünket gumibottal, dróttal, kábelvezetékkel. Arra nem emlékszem, hogy akkor meghalt volna valaki, de a lábunkra nem tudtunk állni. Kolbász vastagságú dagadt részek voltak az ember lábain.

A kihallgatás másfél – két hétig tartott, valakinek tovább. Innen átadtak minket az oroszoknak, a GPU-naK. A kommandatúra, az orosz katonai parancsnokság ott volt, ahol később a posta lett, most meg a lottózó. Oda bezártak minket a pincébe. Öten voltunk közel egykorúak: Kovács Laci, Németh Imre, Horváth Jenő, Szalontai Árpai meg én. - A Szalontai Árpait aztán Győről hazahozatták, mert – ahogy később hallottam, - náluk egy orosz ezredes volt beszállásolva, s ő elintézte, hogy az Árpait hazaengedjék. A nővérei meg az édesanyja könyörögtek; mindent elkövettek, hogy megmentsék a fiút.

Hét-nyolc napig voltunk abban a pincében, de mindig hoztak be még embereket a környező falvakból is ilyen-olyan vélt vagy ráfogott okok miatt. Egyre többen lettünk, és nemcsak a mi ügyünkkel kapcsolatban. A verések után azok a napok is kínlódva teltek. Fekhely nem volt a szenespincében, csak állva, a falnak támaszkodva tudtunk egy kicsit pihenni. Tisztálkodási lehetőség sem volt; kétszer engedtek ki egy nap szükséget végezni. A szülőkkel nem volt semmilyen kapcsolat; jószerint nem is tudták, hol vagyunk.

Egy hét múlva fölraktak bennünket ötünket egy orosz katonai autóra. Négy ór géppisztollyal, kettő meg kutyákkal vigyázott ránk. A győri kommandatúrán is egy hétig val-

VASI SZEMLE

2009. LXIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

lattak a megismert módszerekkel: pofoztak, rúgtak, vágtek. Kék-zöld lett a testünk; - nekem is. Engem úgy fogadtak, hogy kérdezte az egyik: partizán vagy? - Nyet! - Aztán hogyan ütött meg a géppisztoly vastagabb végivel, nem tudom, mert én elájultam. Úgy tértem magamhoz, hogy valami fából készült alkalmatosságon, priccs-szerű fekhelyen feküdtem. Nem is tudom, melyik celli fiúval kerültem egy cellába, Szalontai Árpival talán. Az szólt, de akkor meg az orosz kiabált, szörnyen káromkodva, lefaszítázva, hogy nem lehet feküdni nappal, keljek föl. Pedig ő ütött meg úgy, hogy elájultam.

A vallatásnál itt is azt követelték, hogy valljunk be minden lehetetlen dolgot magunkról. Egymásról is kérdeztek. Én nem ismertem korábról az Árpit - őrá kellett volna mondanom valami terhelőt -; a többiekkel járt polgáriba. Azt mondták, hazudták, hogy ő már mindent bevallott; minék tagadom, hagyom magam ütni-verní. - Volt tolmács is, egy kárpátaljai orosz-zsidó nő, de olyan gyatrán fordított... Mások mondták, hogy csak felibeharmadába tudta fordítani a magyart oroszra.

Gyórból vittek föl bennünket Budapestre, a Vilma királyné utcába, ahol a GPU-parancsnokságnak volt az épülete. Ott hónapokig voltunk bezsúfolva nyolcan-tízen egy kicsi cellába. A kínvallatások eredményeképpen aztán minket katonai bíróság elé állítottak. Az első hadbírószági tárgyaláson mind a négyünkre golyó általi halálos ítéletet mondott ki a hadbíró szovjet ezredes. Ekkor megerősített géppisztolyos őrséggel elvezettek minket a halálraítéltek részére fenntartott rásos börtöncellába. Nagy halálfélelem, rettegés közepette verejtékezünk, és könnyeinket nyeltük. Ha lépteket hallottunk a folyosóról, gondoltuk, jönnek értünk, és visznek a kivégzésre. Ez így ment három napig élet és halál között., szörnyű lelkiállapotban. Három nap után jöttek értünk; volt aki ijedtében be is vizelt, hogy most következik a vég. De újra a hadbírószági tárgyalójába hajtottak be minket; a kiskorúságot is figyelembe véve, és a fegyverszakértői szakvélemény alapján újratárgyalást rendeltek el. Hármunkra tíz-tíz év, lágerben letöltendő kényszermunka várt, de a Németh Imre golyó általi halálos ítélete változatlan maradt. Ő fiatalabb volt nálam. Szerencsétlen nem bírta a verést, és aláírt minden képtelenséget, amit az orosz gépés tiszt mondott neki. Kivégezheték valóban, mert nem jött haza. Tizenhat-tizenhét éves volt.

Amikor kihirdették az ítéletet, körülbelül két hétig voltunk még ott, s aztán vittek bennünket Sopronkőhidára, a fegyházba, két hónapig tartó időre. Egészen kicsi helyiségben voltunk tízen. Nem ágyak voltak, hanem valami padlókat erősítettek föl az oldalfalakra, és azokra voltak rárakva keresztbe padlódeszkák. Ezen elfért öt ember, meg alatta is öt. Az üres sarokban egy nagy, üstszerű edény, ott lehetett elvégezni a dolgunkat.

Lavórhoz hasonló nagy edényben adták be az enivalót, naponta kétszer. Adtak hozzá fakanalat, amilyenek a ruszkiznál divatosak; ezzel ettünk a közös lavórból. Most utólag talán nevelésnek hangzik, de akkor nem volt az: kommandóra merítettünk, hogy egyik se előzze meg a másikat, egyformán jusson mindenkinek. A rabok maguk szervezték így, hogy igazságos legyen. Minden kanálra, félkanálra, grammra szükség volt, hogy életben maradhassunk. Más lehetőség nem volt a táplálkozásra. Kintről nem volt segítség; nem tudta senki, hogy hova kerültünk. Polgári személyek ketten-hárman voltunk; össze voltunk keverve a Magyar Vezérségi Főnökség tisztjeivel, de voltak más alakulattól is tisztek; őrnagy, alezredes, ezredes. Ők is el voltak ítélve tíz évre, tizenötre, de többnek huszonöt év is volt az ítélet szerint. Ősz fele volt már, mikor bevagoníroztak minket Sopronban, a teherpályaudvaron. Úgy voltunk, mint annak idején a zsidókat mikor deportálták: minket is marhavagonokba tettek be. A padlón egy tenyérnyi, négyzetes lyuk volt, ott lehetett

MAGYAR NYUGAT

KAPILLER FERENC: „A MAGYAROK SZENVEDŐ KRISZTUSA”

a szükségét elvégezni. - Ahogy a vagonnál az ajtó nyílik, tolóajtó, annak a két oldalán le volt választva szögesdróttal a vagon belseje; ott akkora nyílást hagytak, mint a kutyaól ajtaja. Ott lehetett ki- meg bebújni. A szabad részen, kívül volt az őrszemélyzet, négy-öt fegyveres.

Lembergben – Livovban – volt a gyűjtőtábor. Isten tudja, hány -féle náció; mindenféle népség volt ott, keleti, nyugati, valahol összeszedték őket. Sokszor volt olyan, hogy az illetőnek semmi köze sem volt a háborúhoz, de a vasútállomáson hiányzott a létszámból; összeszedték, akit találtak. Férfi, nő, nem érdekes, csak meglegyen a létszám.

Lembergben körülbelül másfél hónapig voltam. Minden nap olvasták – naracsik, transzportszervező, így mondták -, hogy a transzportban kit hová visznek. Ukrajnába, Szibériába, Kazahsztánba, másshová, szóval a Szovjetunió területén melyik lágerbe. De az sem volt végcél, mert valaki csak két hétig volt azon a helyen, ahová először kitétték, mert utána elkerült másshová. - Az oroszoknál az volt a politika, hogy sokáig egy helyen ne hagyják az embert; nem bíztak meg senkiben. Attól félték, hogy szöknek, és azért, hogy az illető kapcsolatokat, ismeretségeket ne tarthasson, és szökéssel ne próbálkozhasson, mindig cserélték a népet.

A legelső tábor, ahová kerültem, a Komi Köztársaság egyik lágere volt. Sztácia Izma állomásán raktak ki bennünket – szó szerint, mert akkorra már a magunk erejéből alig tudtunk megmozdulni; a hosszú vagonutazástól úgy elzsibbadt, elgémberedett a lábunk... Volt, aki teljesen megmerevedett, nem tudott a lábára állni. Úgy lökték le őket a hóba. Akkor már jó negyven, ötven centis hó esett, mikor odaértünk. Arrafelé, szibériai területeken már szeptember elején hóesés van. - Úgy kell elképzelni azt az utazást, hogy arra végig lágerek voltak. Mint itt, ahogy elindul az ember Cellből és következik Alsóság, Izsákfa, Nemeskocs, Boba, Egyházashetye és a többi falu, így jöttek egymás után a lágerek, csak nagyobb távolságra. - Ilyen körülmények között az utazás kínszenvedés volt. Napjában egyszer kaptunk főtt ételt, valami főzeléket, aztán kétszersültszerűséget, halat, de nagyon keveset, s hozzá vizet. Külön mindenkinek. Nem csajkában kaptuk az ételt, hanem valami fából készült edényben vagy konzervdobozban. Egyiknek ilyen jutott, a másiknak olyan. Volt úgy, hogy az egyik felét a vagonnak megették ebből, aztán a másik oldalát is megették ugyanazokból az edényekből. Higiénia nulla, s bizony voltak betegségek meg halálozások. Rendszer volt, hogy ha megállt valahol a vonat, jöttek a katonák lenni a hullákat.

A táborban először karantén volt, két hét körülbelül; elkülönítés, hogy nincs-e valami ragályos betegség. Attól tartottak. Minimális étkezési normát kaptunk. Még a folyékony táplálékot is grammra adták, például a leves: ötszáz gramm. S adtak a lágereben vitaminhiány, skorbut megelőzésére valami borzalmas folyadékot – cingotninak hívták meg hvojnak -; fenyőtűből főzték, úgy nézett ki, mint a tea. Ebből egy decit kellett meginni. Olyan keserű volt, hogy az embernek kifordult a szájából. Büntetés volt meginni, de ott állt az egészségügyi megbízott, és le kellett nyelni, mert ha nem, ordítottak az emberrel. Kényszer volt. Azt mondták, muszáj, mert vitamin csak ebben van, amit magához vesz az ember. - Mindegyikünknek volt bizonyos fokú skorbut betegsége, vitaminhiánya. A fogínyt támadta meg; súlyosabb esetben hullott ki a fogunk.. - Valami élesztőtét is itattak velünk – drozgyinak, kvásznak mondták oroszul-; abból ötven grammot, szóval féldecinek felett meg. Reggelenként kaptuk, szintén az egészségünket védeni. Hogy mi volt, nem tudtuk. Savanyú lé, száraz kenyérből áztatva készült.

VASI SZEMLE

2009. LXIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

Fő étkezési fogásként a cscsíkapusztát kaptuk; olyan lágérben nem voltam, ahol a cscsíkapusztá ismeretlen lett volna. Káposztafőzelék, de nem lehet szigorúan főzeléknek se venni, mert nem hagyományosan, behabarva, vagy berántva készült. Magában volt főzve, s a tetejébe öntötték az olajat meg a lisztet. Összekeverték, s azzal el volt intézve az ízesítése. És nem dolgoztak tisztán; nem mosták meg olyan szigorúan a káposztát. Ha az ember a végén ment oda a konyhára, ahol kiosztották, néha egy jó kanálra való homok is volt az alján.

Volt három-négyezres, nyolcezres, tízezres tábor sok-sok barakképülettel. Egy-egy barakkban nyolc-, tizenkét-, húszemberes szobák; a hosszabb barakkokban negyvenes létszámú helyiségek is voltak. Nyomorban éltünk, összezsúfolva.

A napirend meg volt tervezve. Reggel korán volt az ébresztő. Ahol volt rá mód, és nem fagyott be a víz, ott tisztálkodni lehetett. Esőcsatornaszerű tartályból folytattuk a vizet; föl kellett nyomni a zárópöcköt, s akkor megindult a víz, de olyan gyengén, takarékosan. Arra volt elég, hogy a csipánkat kimostuk, vagy a kezünket leöblítettük. Hetenként vagy kéthetenként elhajtották az embert fürdőbe, a bányába. Ez is fából készült barakkhelyiség volt. Olyan edényben, mint a kármentő csőbőr, kis fogantyúval, na, olyanba kapott az ember vizet. Félig kapta forró vízzel; a forróba hideget annyit ereszthetett, vagy annyit adtak hozzá, hogy meg tudjon benne mosakodni. A végén ami víz még maradt, azt a fejére öntötte. Lefolyt, és megvolt a fürdés. A szappan úgy volt adagolva, hogy az ember fejére csöpögtették a kenőszappant – talán egy kávéskanálnyit; vagy ha sűrűbb volt, akkor rákenték a megbízott dolgozók, a hátára, fejére, vagy a vállára a kenőszappant.

Dolgozni kellett. Az oroszoknál az volt a szólásmondás – és nem csak szólásmondás, hanem a törvény -, hogy „ha nem tudsz, megtanítunk; ha nem akarsz, kényszerítünk.” - Eszli nye znács, poucsim; eszli nye hócsis, trivózsím. - Elmagyarázták., hogy mit, hogy akarnak, s az ember úgy-ahogy megértette. Ha nem értette meg – még az elején -, akkor egyenesen bolondnak tartották, duráknaka az embert, és belerúgtak.

A táboron kívül volt a munka. Bérbe kiadtak minket a városnak, településnek, s ezt az NKVD intézte, a parancsnokság. Az ő megállapodásuktól függött, hogy hány ember kell, meddig, mit kell csinálni. Általában nem nyolc órát dolgoztunk, hanem többet. Nyolc óra csak a váltott műszakoknál volt. Ott tartani kellett az időt, mert ha lejárt a műszak, a másik már ott volt. Bányászatnál, téglagyárban, erdőirtásnál. Na, erdőirtásnál kért váltás volt csak, mert éjszaka a szállítást intézték. Ennek a lágermunkacsapatnak igazodnia kellett a vasút rendjéhez, hogy mikor kapnak vagonstb. Nem lehetett a vagonokat várakoztatni. Amikor jöttek, s leadták, hogy ennyi vagon tudnak küldeni, akkor mind meg kellett rakni időre. Éjjel, esőben, hóban, fagyban, mindegy volt. Őrség vigyázott ránk. Lehattunk például hatan, nyolcan kint, és két ór vagy akár négy is vigyázott ránk géppisztollyal; az őrkutyák, farkaskutyák meg hosszú pórázon. Ha valaki szökni próbált, - de hát hová szökött volna?!...

Volt próbálkozás, de nem magyarról tudok, hanem ukránról; - szóval bennszülöttek inkább, akik valamennyire otthon voltak. Először a nyelvet kellett hozzá ismerni, tájékozódni tudni. - úgy agyonverték a szerencsétlent!... Egy héten belül meghalt, aki szökni próbált. Elrettentő példaként a kapuhoz kötötték bilincsbe verve, és az örök mikor ment ki a munkacsoport, bele- belerúgtak, leköpdösték.

Nem tudom pontosan, hogy hány lágert jártam meg, de tíznél többet, és nyolc évig voltam. A legemlékezetesebb lágér, amikor tébécében, tüdőbajban betegeskedtem, és

MAGYAR NYUGAT

KAPILLER FERENC: „A MAGYAROK SZENVEDŐ KRISZTUSA”

együtt voltam a gróf Eszterházy Jánossal, felvidéki magyarság szellemi-politikai vezetőjével. Ez annyira mély nyomot hagyott bennem – a lelki életemben is -, hogy azt mondhatom, meghatározta gondolkodásomat és sorsomhoz való viszonyomat a mai napig. 1946 végétől 1947-ben voltunk együtt, mindjárt az elején. Nagy ajándék az élettől.

Ez a tábor szintén a Komi Köztársaságban volt; Szan Gorodok Pratok. Lefordítva Szan Gorodok anyit jelent, hogy szanitári, vagyis betegeket gyógyító, - kezelő város, lágerváros. - Beteg lettem, úgy kerültem oda.

Vasútépítésnél dolgoztam. Egy zúzalékkővel megrakott vagonot kellett volna lerakni és letisztítani egy műszak alatt két embernek. - Baltikumi lett, vagy litván volt a társam. - Ha nem sikerült, akkor ment a katona, és lapátnyéllel, csákány-nyéllel végigverte az embert, és káromkodva üvöltözött. - Az oroszoknál a tájszólás szerint a káromkodás a bülety, ami magyarul kurva, kurva, dologtalan, lusta disznó..., - és amennyit csak bírt, ütött. - egy műszak alatt kellett kiszórni azt a temérdek követ; de az a duplája volt, mert a magyar kisvagonok húsz tonnásak, az oroszok meg negyven tonnásak voltak. Két embernek negyven tonnát békebeli kosztal, a szabad világban is lehetetlen; - bizony, nem sikerült. Gyenge volt az ember, meg az időjárás is kegyetlenkedett. Fázott a kezünk, és meg kellett pihenni. Úgy kellett erőlködni, hogy valósággal vér köptem, ami a tébécé biztos jele. A lágerben észlelték ezt – már eléggé előrehaladott állapotban voltam -, s ezután már csak a meszesgödör jöhetett volna, ha nem lokalizálják. A katona egypárszor végighúzott rajtam, azt is cipeltem magammal a hátamon.

A betegség miatt kerültem a tébécés kórházlágerbe. Persze, csak nagy jóindulattal lehet kórháznak mondani. Rongyszőnyeggel takaróztunk például. Nem szalmazsákon feküdtünk; fűrészpórral meg forgácscsal tömték meg a zsákokat. Abban meg annyi poloska volt – mert a forgács szinte melegágya volt a poloskának -, hogy majd' megettek bennünket. A ruha, amit használtunk, gatyá – hosszú alsó – meg ing, az agyonfoltozott, agyonselejtezett darab volt; orosz katonáktól levetett ruhaholmik, komisznak neveztük. Ha ki kellett menni a húsz-huszonöt fokos hidegbe, akkor egy rossz pokrócot terítettünk magunkra. - A barakk előterében egy szekrényben pufajkák, vattás kabátok meg nadrágok voltak beakasztva, vagy beszőrva. Aki dolgozhatott, részmunkát végezhetett pár órában – vízfordást például, mint én is -, az ebből vehetett föl magára. Lábunkra meg mint a vattás pufajka ujjja, olyan papucsféleséget, csulkit húzhattunk; föl kellett kötözni. Rajtam addig lehetett ez a melegebb ruha, amíg tartott a külső munka, vízfordás vagy más. - Karamiszlinek nevezték azt a rudat, aminek a két végén lógott egy-egy vödör; ezzel mentem a kipityilkába, ahol a teavizet is forralták. Onnan hordtam a forró vizet a kipitokot a padlósikáláshoz.

A nővér, aki a mi barakkunkban is szolgált – asszisztens volt az orvos mellett; Verának hívták -, mondta nekem, hogy „te, kismagyar, jött ám neked földid!” Ennyit megértettem. Mondta a nevét is: Esterházy. A név, a főúri család a mi családi hagyományunkból is ismerős volt: valamelyik ükapám építómesterként részt vett herceg Esterházy Pál egyik építkezésén. - Nem lehetett vele beszélni az első napokban, mert olyan állapotban volt. Csak néztem, meg ő is nézett egy-egy pillanatnyi szünetben, amikor éppen nem fulladt, nem köhögött, mert egyébként olyan köhögési rohamai voltak neki ... Nyílt forma stádiumban volt, ami annyit jelentett a tébécénél, hogy fertőző. Nagyon szomorú és utolsó állapot volt, mikor z illető nem tudott saját maga a saját lábán kimenni a latrinára. - Ősszel meg tavasszal volt a tébécéseknél az az időszak, amikor aratott a halál. Naponta haltak meg emberek, akiket ki kellett vinni a hullaházba. Cipelni két ember kellett, meg még egy,

VASI SZEMLE

2009. LXIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

aki elkérte a kulcsot a katonától. Földkunyhó szerű építményben tartották a halottakat, amíg el nem temették őket. Úgy temették, mint az állatot. Ha volt rajta ing meg gatyá, de kellett valakinek, akkor lecibálták róla az inget, gatyát, aztán meztelenül belefördítették a gödörbe. Ez már kívül volt a lágeren; egy speciális társaság, a hullatemetők végezték ezt a feladatot. Ásták a gödröket, meg betemették. De ha olyan hideg volt – tizen- huszonvalahány fok vagy hidegebb -, akkor éppen csak valami csekély-sekély lyukat ásta, úgy kaparták el. Arra meg rájártak a vadállatok, farkasok, rókák. - Akkor csinálták azt az oroszok, hogy szétverték a halott fejét; mikor a hullaszállító társaság a halottakat kivitte, akkor minden egyes halottnál, akit odatoltak a kapuhoz, először fakalapáccsal, bunkóskalapáccsal széjjelverték teljesen a fejét. A ruszok még saját maguknak se hittek; azt gondolták, hogy az a szerencsétlen most szimulál, és így akar megszökni. Ők akkor voltak biztosak vele, mikor darabokban volt a koponyája. Na akkor vihették; elhitték, hogy már tényleg halott. Ezt minden alkalommal megcsinálták. - Úgy tartották nyilván a halottakat, hogy kis fatábla volt rádrótozva a lábára, a hüvelyujjra, azon egy szám, amely szám valahol náluk is szerepelt névvel a nyilvántartásukban. Többet erről nem tudunk; jobban a Rózsás János tudna beszélni ezekről a dolgokról, aki mindent kutatott, amit mi nem tudhattunk. Ő a Szolzenyicinnel volt egy brigádban, de máshol, nem velünk.

Esterházy Jánossal a találkozás úgy történt, hogy reggel, mint máskor is, mentem a latrinára. Én mentem ki, ő meg jött be. Előzőleg kint már valakivel beszélgettem – magyar szavakat is kivettem a beszédből -, és akkor gondoltam, hogy valószínű, ő lehet az. Megkérdeztem tőle magyarul, hogy ő lenne-e az új betegtárs. Még a szeme is mosolygott; lehetett látni, ahogy reagál a dolgokra. Örömmel vette, hogy magyar vagyok, magyar szót hall. Mondta, ha elvégzi, amit kell, majd jön, aztán beszélgetünk. Szerencsés napot fogtam ki, mert előzőleg, amikor hozták, nem lehetett vele szót váltani; az orvosnak is csak napokkal később tudta elmondani a fájdalmakat. Nem messze volt az a tábor, ahonnan hozták. Erdőirtáson, fakitermelésen, ólom- és rézbányában dolgozott; ott észlelték nála is a tüdőbaj tüneteit, és ezért került ő is a San Gorodok Pratokra.

Zavarban voltam; nem tudtam, hogy szólíthatok meg egy gróf Esterházy Jánost. S akkor ő azt mondta suttogó hangon> Jóska fiam, mi itt sorstársak vagyunk. Ha meg akarsz tisztelni, szólíts János bácsinak: - És én mindig is János bácsinak szólítottam őt. - Egyébként, minjt később hallottam, Mirovban, Csehországban sem engedte a szokásos tituláció alapján magát grófurazni, hanem, hogy Jánosnak vagy János bácsinak szólítsák. - Betegsége miatt suttogott. Normálisan beszélt egyébként, jól hallhatóan és nem erős accentussal.

Napi kapcsolatban voltunk. Képzeljük el> ha valaki elkerül messze, távol a hazájától, ahol nem beszélnek a nyelvét, s akkor találkozna egy másik magyarral... Nagy ajándék az élettől, hogy az ember egy olyan társat kap; vele tud értekezni, beszélgetni a saját anyanyelvén. Ekkor mi ketten voltunk csak magyarok az egész beteglágerbarakkban, korpuszban.

A beszélgetésben mindjárt kifejezésre juttatta, hogy ő hívő, vallásos, római katolikus, de ettől függetlenül minden vallást tisztelt: a Zsidót is, a protestáns felekezeteket is. S olyan hangon beszélt, hogy senkit sem sértett meg vallási ellentétekbe nem bonyolódott bele. Úgy beszélt mindig, mint egy paptanár a teológián, vagy a piaristák, bencések az egyházi gimnáziumokban. Készséggel meg önzetlenül. Szeretettel. A hogy mondta, az ő fia két-három évvel fiatalabb volt mint én, s ő valósággal mint a saját fiát, úgy kezelt; okított, tanított. Szavakkal nem is tudom elmondani, hogy milyen az, amikor egy ilyen helyzetben valaki, fiatal, apa helyett apát kap. Őszintén mondom, hogy apámat se tisztelem, szeret-

MAGYAR NYUGAT

KAPILLER FERENC: „A MAGYAROK SZENVEDŐ KRISZTUSA”

tem volna jobban abban a helyzetben, mint ahogy őt. Az egy év alatt, amíg együtt voltunk, legalább annyi tudást fölszedtem; amennyit a gyerekek tanulnak az iskolában. Úgy beszélt, hogy minden megelevenedett előttem.

Beszélt a moszkvai Ljubljanka börtönről, ahol egyenként voltak bezárva az emberek. Ott találkozott az elhurcolt Raul Wallenberggel, mikor kísérték a vizsgálati cellából ki-hallgatásra. Persze nem úgy, hogy beszélgettek volna; olyan szigorúan őrizték és felügyel-ték őket, hogy csak a véletlenül múltott, hogy az arcát félig-meddig láthatta. Mert a ruszki ha észrevette, hogy valaki kicsit körülnézne, akkor puskatussal rögtön hátra vágta az ille-tőt. Forduljon a fal felé, ne bámszokdjon semerre se; semmilyen jelzést ne adjon. Ezek minden mozdulatban, szemjelzésben összejátszást véltek. Mind a kettőt vezették a folyo-són, akkor találkoztak. A vezető örök ismerték a szabályzatot; melyiknek fontosabb, hogy jöjjön végig a folyosón várakozás nélkül, és melyiknek kellett a fal felé fordulni. - Kettő egymás mellett nem mehetett, meg szembe sem. - A Wallenbergnek szabad volt az út – kísérték valahová a folyosón -, s az Esterházy kényszerült a fal felé fordulni. Ez 1946-ban lehetett. - Biztos, hogy ismerték egymást korábról, mert ezek az intelligens emberek ta-lálkozhattak, és tartották is a kapcsolatokat. János bácsi a Magyar Kereszténydemokrata Pártnak volt az elnöke Szlovákiában, s mint elismert politikus, utazásai során sok minden-Kit megismert. Annak idején Hortyhoz is szabad bejárása volt; - nem úgy hogy bejelentet-ték, és várakoznia kellett; nem csinálták vele ezt a procedúrát, amit másokkal, követekkel betartattak. Bejelentették, hogy itt van Esterházy Gróf, és kinyílt a kapu. Meglátogatta XII. Pius pápát is minden nehézség nélkül.

Sokat utaztak ők, az arisztokraták. Rokonság, ismeretség révén János bácsi az al-bán király esküvőjén, aki egy Széchenyi Mária nevezetű magyar hölgyet vett el feleségül. - Annyira élethűen elmesélt az eseményről mindent, hogy azt is elfelejtettem, hogy éhes vagyok! Abban a szörnyű helyzetben az éhségről is megfeledkeztem.

Nem magával foglalkozott. Sokan – különösen a magasabb régiókhoz tartozó em-berek – olyan nyafogósak voltak; a saját kínjukból, bajukból nem láttak ki. Magukkal fog-lalkoztak, de ez az Esterházy János olyan nagy kivétel volt! ... Lelkileg olyan közel volt hozzám! A mikor az ember sorsában kapja a nehézségeket; önzés, durvaság, gonoszság ve-szi körül, mint egy ilyen koncentrációs lágerben, akkor mellette van egy jó barát, egy jó-akaró földije, mint Esterházy, akinek a legnagyobb fájdalmai voltak, de mégis szakított időt arra, hogy másokkal törődjön, másokon segítsen. Megtisztelő, fölemelő volt számom-ra, hogy egy ilyen, nem mindennapi ember a nehéz helyzetben is velem törődik. Többet tö-rődött másokkal, mint saját magával. - Volt egy eset: rosszul lett egy litván fiú, s ő fölaján-lotta, hogy imát mond; rózsafüzért imádkozik érte. Pedig sokszor olyan állapotban volt, hogy majdnem megfulladt, vért köpött, de akkor sem magával foglalkozott, hanem azzal a szerencsétlen embertársával törődött, és annak az életéért könyörgött az Istenhez. Ez annyira tiszteletre méltó, hogy nem lehet elfelejteni.

Ott voltam én is, ismertem: tényleg valóság volt, hogy ez a fiú meg is gyógyult. Az orvosok már lemondtak róla; azt várták, mikor hal meg. Kicsit idősebb volt nálam.

Rózsafüzért kenyérből csinált. - Hosszú ideig nem volt olvasó, mert az örök azzal az ürggyel, hogy kést vagy más szúró-vágó szerszámot kerestek, kutatásokat rendeztek. A kanálon meg a poháron kívül mindenféle tárgyat elszedtek az embertől, amit megtalál-tak. Eldobták a rózsafüzért is. Vagy tudta az ör, vagy nem, hogy mi az, de neki ki volt ad-va, hogy minden fölösleges tárgyat meg kell semmisíteni. - Sokszor láttam fából készült

VASI SZEMLE

2009. LXIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

keresztet a kezében, ami a rózsafüzért összefogta. Mindig úgy imádkozott, hogy még a fejét is betakarta, nehogy megbotránkozzanak rajta, vagy kigúnyolják.

Nagyon sokat jelentett a halálos veszedelmekben, hogy kinek milyen mély a valóságossága, vagy mennyire kulturált, tanult ember; igaz volt olyan is, akiről tudtuk, hogy értelmiségi, mégis kivetkőzött emberi mivoltából. Voltak a pravoszlávok közt is jó kivételek; több pópa, görögkeleti pap is került oda. Mint klerikálisok, ők is megbízhatatlannak számítottak a kommunisták szemében.

Sok mohamedánnal is találkoztam. Fanatikusan vallásosak voltak. A blatnojok, a tábori rablók, akik gúnyt űztek a vallásból, ezekkel nem nagyon mertek kikezdeni, mert ha ráérezett valamelyik, hogy gúnyolja őt a vallásában, képes volt megölni is, de csak azután, hogy az imát befejezte. Addig a hátán fát vágtak, azt is eltúrte, de ha befejezte, kegyetlenül bosszút állt azon, aki őt megzavarta, pláne gúnyolta. Ilyenből komoly verekedés és sérülés származott.

Polgári iskolás koromban Pesten a Ráday utca végé, az apácákhoz jártam minisztrálni. Az első emeleten működtek – kórházban is teljesítettek szolgálatot a Páli Szent Vince leányai -; volt köztük tanárnő is meg egyetemre járó is. Hozzájuk jártam minisztrálni is minden reggel. Esterházy Jánossal találkozva a hit, istenfélelem mindenképpen erősödött bennem. Az ő példája, hozzáállása; ahogy elviselte ezeket a nehézségeket vallásos lelkiállással, az sokat jelentett nekem. Igen, az ő vallásossága és hite fogott meg engem, s az, mondom, hogy nem magával foglalkozott, hanem jobban a környezetével, a sorstársakkal. Nemcsak velem, aki magyar voltam, hanem jó barátságban volt mindazokkal, akiket a környezetében megismert. Ezek a baltikumiai is nagy számban vallásgyakorló katolikusok voltak. Nem vadak; nem káromkodtak. Nem voltak úgy eleresztve, mint a többi népek, akik ott voltak, ördögfiókák.

Szoktunk imádkozni általában este, de napközben is. Szokványos imádságokat mondtunk, s voltak ún. rüpmák, amiket az ember maga talált ki és fogalmazott meg; főhászok inkább. Az embernek hálát kellett adni, hogy különböző megpróbáltatásokon, betegségeken, baleseteken átsegítette az Isten az embert, mert egyébként az ember annyit sem ért, mint ősszel a légy, csak hullottak el. Teljes rózsafüzért közösen nem imádkoztunk, de részletek belőle igen.

Voltak olyan képességű emberek, akik csodálatosan megjegyezték, hogy milyen hónap, milyen anp van; fejből tudták a kalendáriumot. Ilyen volt János bácsi is; - az egy év alatt, amíg együtt voltunk, az összes egyházi ünnepet megéltük és megültük. Ráhagyatkoztam; az ő útmutatása szerint vettem tudomásul, hogy milyen ünnep következik, mire készüljünk. Szerény körülmények között ünnepeltünk, de főlemelő és meghagyó élmény volt mindig. Félretettük a cukrot az adagunkból; akadt közben egy-egy elhullott krumpli, vagy mikor eljártam a konyhára dolgozni, a szakács engedélyével zsebre tettem néhány szemet a zemlákból, a krumpliból. Mindig mondtuk a szakácsnak – jólelkű kínai szakács volt -, hogy mi nem akarunk lopni, tudjon róla, s akkor megengedte. Csináltunk konzervdobozból reszelőt – kilyuggattuk -; lereszeltük, kenyérbéllel összegyúrtuk, és lángosserű formára lapítottuk. Meghintettük és a platnin megsütöttük. Krumplis lángos lett cukorral. Jobban esett, mint a civil életben akármilyen foszlós kalács, torta vagy sütemény. Úgy ette az ember, mint valami fölséges ajándékot.

Nagy szerencsém volt és nagy kincs a János bácsival való találkozásom, s az, hogy a lágeri fogság elején történt az ő beavatkozása az életembe. Ahogy próbált tanítani, okíta-

MAGYAR NYUGAT

KAPILLER FERENC: „A MAGYAROK SZENVEDŐ KRISZTUSA”

ni minden érdek nélkül, erősíteni vagy vigasztalni. Azzal a jóindulatú beszédjével, ahogy egymás közt társalogtunk, erőt adott az embernek. A túlélés lehetőségét neki köszönhetem. Azt mondta mindig, hogy valamelyikőnknek túl kell élni, és el kell mondani – majd, amikor lehet -, hogy milyen körülmények közt voltunk a lágerben, ahol az ember embernek farkasa. - Egy Esterházyról szóló könyvben tőlem is megjelent egy visszaemlékezés, méltatás, ebből egy részt fölolvastok: „mérhetetlen keserűség és reménytelenség volt bennem. Nem is tudtam, hogy' végződött volna az életem, haveve nem találkozom ott, a jéghideg pokolban, ahogy ő nevezte a sarkkörön túli kényszerlakhelyünket. Csak amikor az ő élettörténetével megismerkedtem, akkor döbbsentem rá, hogy az ő szenvedése, a vele történt igazságtalanság sokkal nagyobb az enyémnél, és mégis ő mindezt olyan szelíd békességgel viselte, amit én szinte felfoghatatlannak tartottam akkor. Nem érttem azt sem, hogy amikor saját megpróbáltatásairól kérdeztem, általában igyekezett kitérni a téma elől, és csak a legszűkebb információkkal válaszolt. A témát leginkább azzal kerülte ki, hogy szemében nemegyszer könnyekkel részletezte, hogy mennyit kell szenvedni a világon. Ahogy panaszkodni nem hallottam, ugyanúgy nem hallottam tőle azt sem, hogy ellenségeit, hóhérait elítélte vagy kárhoztatta volna. Szavai és magatartása, egyszóval életpéldája egy teljesen új világot nyitott meg előttem. Mintha új reményt kaptam volna az élethez és benne hitet ahhoz, hogy ki kell bírnom a fogság minden szenvedését, hogy hazakerülhessek egyszer. Ő maga is rendületlenül bízott hazakerülésében. /.../ Csodálatos és emberfeletti hitével példát adott minden rabtársának. János bácsitól én, a dunántúli árva fiú, nemcsak történelmi leckét kaptam együttlétünk ideje alatt. Leckét kaptam a magyarsággal való együttérzés és felelősségvállalás megindító példájából is. Bár önmaga helyzetét mindig szűkebb családjá, a felvidéki magyarság helyzetéhez mérte, féltő aggodalommal beszélt a nagy magyar család sorsáról, jövőjéről is. Arról beszélt nekem, hogy bárhol vagyunk a világon, mindenütt ehhez a nagy családhoz tartozók vagyunk. Ezért kell, hogy éljünk, dolgozzunk, és ha kell, szenvedjünk is. Biztos voltam abban, hogy szenvedéseit is felajánlotta ezért a népért. Az én szememben János bácsi ott, a szovjet gulagok poklában a magyarság szenvedő Krisztusává magasodott. Rabtársai szemében az igaz, hűséges Krisztuskövetés példájává magasztosult.”

Én voltam a legelső, aki őrá az a megállapítást tettem, hogy a magyarok szenvedő Krisztusa. Mint közvetlen fogoly rabtársa egy betegbarakkban, a magam tapasztatából ismertem föl ezt az igazságot. Volt időm, és abban a krízisállapotban lehetőségem is megismerni az ő jellemét és életáldozatát. Rossz tulajdonságát nem ismertem. Gyengéje mindenkinek lehet. Nemi ha volt gyengéje, az a betegségből adódott. Mert ha erőt vett rajta a betegség, fulladt, vért köpött, akkor nem lehetett teljesen ura önmagának. Rosszul is látott. Annak idején, amikor a Ljubljankán rá akartak kényszeríteni mindenféle vádakat, kegyetlenül kínozták is. Bevilágították a szemébe hosszan, s ettől a látása eléggé megromlott. Sokszor mellényúlt a kanálnak, vagy ha a pohár kellett az mellett hokedliről, eltévesztette.

Amit tett másoknak, mások érdekében – imádkozott; oktatta tanította az embert – minden érdek nélkül tette. Visszatérő gondolata, életre szóló tanítása az egyensúlyról való tanítás volt erkölcsben, életmódban törekedjünk az egyensúly elérésére és megőrzésére. Visszaemlékszem, abban a kilátástalan helyzetben milyen jóérzéssel töltött el őt hallgatni. Volt a barakkban egy téglából rakott kályha; nekítámaszkodtunk háttal a meleg falnak, és úgy beszélgettünk. Kérdezte, láttam-e gyerekkoromban kötélhányókat. - Láttam. - Ezzel a kötélhányó példával világította meg nekem ezt a bölcs, de pofonegyszerű gondolatot: a kötélhányó úgy tudott átmenni a kifeszített kötélen, hogy végig egyensúlyozta magát. Az

VASI SZEMLE

2009. LXIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

életre úgy magyarázta, hogy ha valaki túlzásba visz valamit, és elveszti az egyensúlyát, akkor elbillen az egyik oldalra. A világon nem lenne ez a mérhetetlen nyomor és szenvedés, ha az emberek tiszteletben tartanák ezt a törvényt, és ennek alapján intéznék napi sorsukat. Nem lehet valamit túlzásba vinni, mert abból vannak a tragédiák meg a háborúk; - a mai válság is. Ez logikus gondolat, törvény, s ha valaki elsajátítja, sokmindenre rájön a saját tapasztalata alapján hol rontottam el és az életemet? Valahol, valamikor az egyensúly sérült meg. Fontos ezt tudni, és eszerint élni: arányt és mértéket tartani.

A lágeri életben is úgy képzelte el, hogy jól gondolkodjunk, és helyesen cselekedjünk. Nagyon sok kísértése van annak az embernek, aki gyomorcentrikus. Neki fontosabb lehet egy tányér káposztaleves, mint hogy ne legyen árulója annak a sorstársának, akivel együtt kínlódik; vagyis úgy akar kiemelkedni, hogy a másoknak kárt csinál. Erkölcsi téren ne forduljon ki magából az ember, s így tartsa meg lelki egyensúlyát és egészségét. A testi egyensúlyt úgy lehet egyszerű módon őrizni – megőrizni nem minden esetben -, hogy azt a kevés adottságot jól kihasználjuk. Például saját magát az ember ne mérgezze. Ne adja el azt a hatvan deka kenyeret, a napi adagot, mert az a hatvan deka lágerkenyér volt az élet. A levesnek mondott lötty vagy tea önmagában semmi. Abban a helyzetben ha valaki dohányos volt, pláne erős dohányos, akkor az maga ellen cselekedett. Majdnem egyenlő volt az öngyilkossággal, mert az a kenyéradagját cserélte dohányra, ami egészséges körülmények közt is méreg, hát még így, legyengült szervezettel.

Miközben ilyenekről beszélgettünk, lehet, hogy János bácsin csak egy rossz katonaköpeny volt, mert ezek a blatnojok, köztörvényes rabló leszedtek róla minden ruhát, és ezt dobták rá. A használható ruhát eladták, elcserélték az őrséggel, katonákkal összejátszva. De ő nyugodt hangon, panasz nélkül beszélt. Egyszer történt meg, hogy magából kikelve fölemelte a hangját: amikor Tisóról, a szlovák elnökről meg a zsidó törvényekről volt szó. Fölháborodva mondta, hogy milyen csuhások ezek, az embert a vallása szerint likvidálnák. Tiso pap volt, s még többen a szlovák parlamentben. Az, hogy a zsidó törvény mellett szavaztak, az annyit jelentett, hogy likvidálni kívánják a zsidóságot ott, Szlovákiában. - A gróf volt az egyetlen, aki akkor ellene szavazott – Nekem furcsa volt ez a szóhasználat, ahogy a csuhásokat emlegette János bácsi, mert nálunk ha azt hallottuk, hogy így a csuhások, úgy a csuhások..., - vagy szidták vagy gúnyolták a vétlen és védtelen papokat vagy szerzeteseket. Ezt a kifejezést én akkor nem tudtam hova tenni, de hát a fölháborodásának ezekkel a szavakkal adott hangot. Mert – ahogy mondta – nincs olyan törvény, meg a Bibliában sem találni olyan fejezetet, hogy a gyűlöletet erősítsük. Nem Istennek tetsző dolog. S ami nem Istennek tetsző, hanem amit az ember a maga romlott esze után tesz, azt sátáni, ördögi sugallatra teszi. - Egyébként a papságnak nem is az a hivatása, hogy politizáljon, mert hol van ott a szeretet?! A politika a legnagyobb zsványság, sok hazugság van benne, család, meg amit most látunk.

Sokszor nincs is nagy különbség a kinti, szabad világ meg a lágeri rabság között: emberéletek fölött rendelkeznek emberek, s ez nem csak a rabtartókra vonatkozik. Mert volt olyan – a köztörvényes rablókról beszélek -, hogy elkártyázta egyik a másikának a fejét.

Hogy honnan szerezte a vágó, gyilkos szerszámot, nem tudom, de levágta a fejét; hóna alá vette, s ment vele a kapuhoz, a katonákhoz, őrséghez. Jelentkezett azzal, hogy itt van, ezt csinálta. Akkor lefogták, bezárták a karcserba, meg elvitték elítélni, de nem számított, mert volt olyan is, aki már száz évet kapott a különböző lágeri gazemberségek miatt. Röhögött rajta, hogy majd nem üli le; majd leüli Sztálin.

MAGYAR NYUGAT

KAPILLER FERENC: „A MAGYAROK SZENVEDŐ KRISZTUSA”

Arrogáns vadak voltak ezek a közbűntényesek, a blatnojok. Dolgozni nem akartak, és rajtunk élőködtek. - A szuka nem tartotta be a tolvajtörvényeket; könnyű munkát végzett, de ezek a nehéz vagányok kimondottan abból éltek, amit loptak meg raboltak. A két banda között nem volt ritka a véres, halálos sérülésekkel járó összecsapás, hiszen a szukák elárulták a vagánybecsületet. – Ha bármelyikőnknek volt jobb ruhadarabja – sokan, bennszülöttek, hazulról kaptak csomagban meleg holmit, sálát, zoknit, alsónadrágot, inget; ezek erőszakkal elvették, az őrséggel eladatták, és abból volt nekik dohány meg egyéb mellékes, mindenváló.

A rablók közt megvolt a kasztrendszer. Volt a vezér, maguk közt elismert személy; ennek a közvetlen kiszolgáló köre, – ezek jól éltek; a többiek alacsonyabb rendűek, rosszabb helyzetben. Vóroknak is nevezték őket, vagyis tolvajoknak. A blatnoj kifejezés vagányt jelent: kiemelt ember, külön törvénnyel. Ezek többsége apátlan, anyátlan volt, nevelőintézetben nőttek föl, és az ott egymástól összeszedett törvények szerint éltek a maguk módján. Vagyis életszabályaikat ők maguk alakították ki, és becstelenségen alapultak. Nem volt bennük még betyárbecsület se. Tiszteletnek, büszkeségnek veték, hogy ők blatnojok. Igazában egyetlen szempont irányította őket, hogy ők jól éljenek akár mások élete árán is.

Annyira jó dolguk volt, hogy kártyával ütötték el az időt, aztán mikor má nem volt mivel emelni a tétet, azt mondta az egyiknek a főblatnoj, hogy ma, mibe megy a játék? ... ennek és ennek az embernek el kell vágnod a nyakát. Meg is csinálta. Kénytelen is volt, mert ha nem teljesíti, akkor a többiek, akikkel kártyázott, őt nyakazták volna le. – Nem maguk közül volt az áldozat; ők jelölték ki vagy a főnökük választotta ki, aki nem tetszett, akire haragudtak. Olyan is volt – külföldi állampolgár –, akire ráfogták, hogy spicli, el kell tenni láb alól. Ezt többnyire a kártyavesztes egyén tette meg, akire rábízták a sorsot a kártyával.

Főleg akkor történt ilyesmi, amikor sáppal, transzporttal új embertömeg érkezett, és még nem tartottak ott, hogy szortírozzák, elkülönítsék az új embereket. Mert ott aztán nem siettek! Borzasztóan ráértek az emberek, az örök is, mert idő volt ott bőven. Nem törték magukat, hogy valamit határidőre meg kellett csinálni. Persze nagyban függött a lágerparancsnoktól: hogyan intézkedett, meg milyen volt a garnitúrája. – A lágerparancsnokok NKDV-sek voltak, tehát a GPU-hoz tartozó külön alakulat volt. De ezeknek a többsége is bűnetésből került ilyen távoli, eldugott szibériai lágerbe, ezért aztán ők is vadak voltak. Bosszúállók, hiszen sérelem érte őket, amit tovább adtak. Hatalma volt egy ilyen parancsnoknak, és kegyetlenkedett.

Volt rá eset, hogy a blatnojok lázadoztak, s mikor nem bírtak velük, a katonák fegyverrel jöttek be. Fogták rájuk a géppisztolyt, úgy próbáltak rendet tartani. Habár nem volt szabályos ez a megoldás; a katonák, az őrség nem jöhetett be fegyverrel a láger területére, mert megvolt a veszély, hogy a mindenre elszánt rablók elveszik tőlük. Azét csak féltek a zendülőktől is a fegyvertől.

Mindenki fél, ha ráfogják a fegyvert, mert nem tudni, hogy a fegyveres képes-e tényleg agyonlőni, vagy csak ijesztgetni akar.

Később elkülönítették, búrokba terelték őket; zár alatt voltak, összezsúfolva a lágeren belül. Abban a barakkban voltak, ahol együtt aktunk az Esterházy Jánossal, csak külön helyiségben és lelakatolva. – Ahogy lehetett, kerültük ezeket a blatnojtársaságokat; igyekeztünk úgy viselkedni, nehogy belénk kössenek. Ketten voltunk magyarok; nekünk biztos pusztulást jelentette volna velük bármilyen konfliktusba keveredni.

VASI SZEMLE

2009. LXIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

Az volt a helyzet, hogy minket, politikaiakat, az 58-as paragrafus szerint ítélték el, ami sokkal szigorúbb volt az oroszok szemében, mint egy rablógyilkos esete. Akit politikai paragrafus alapján ítélték el, az súlyosabb következményekkel számolhatott, mint aki bandita volt, rabolt, gyilkolt. Azért is raktak közénk köztörvényeseket, hogy rajtunk uralkodjanak. Ők voltak az oroszok. – Ha egyszer az oroszok magyar állampolgárt elítéltek, az már úgy számított, mintha mi nem is magyarok, hanem orosz állampolgárok lennénk. Az 1./a paragrafus például hazaárulást jelentett! Hogy' lehettem én hazaáruló az orosz törvény szerint?! Nekem a Szovjetunió nem volt a hazám! – Volt más is, ami elképesztő: a leventeség az ő elképzelésük szerint olyan bűn volt, mint a németeknél az SS. Pedig nálunk minden tizenkét évet betöltő fiatal leventeköteles volt; vidéken a csendőr vagy rendőr elővezethette azt, aki nem ment volna a heti néhány órás foglalkozásra. – Én cserkész is voltam; cserkészínget viseltem, amikor a fogvatartásom elkezdődött. Rajta volt az a „HUNGÁRIA” föliratú, háromszögletű – angyalos, koronás magyar címeres – embléma. Ezért engem a Hungarista Párt tagjának gondoltak.

A mostani újabb időkben, amikor ezek a kárpótlások is voltak, és az oroszok átadtak velünk kapcsolatos iratokat, akkor derült ki – mert így szerepelt – , hogy én a Hungarista Pártnak voltam a tagja. Egy csekész ing miatt!

Majdnem egy évig voltunk János bácsival együtt az 5-öd barakkban, ahol invalidok, rokkantak tartózkodtak. Olyan invalidok, gyógyult vagy félgyógyult emberek, akiknek három-négy órát már dolgozniuk kellett. Én csak a kórházban dolgoztam az orvos utasításai szerint; főleg vizet hordtam. – Az utolsó hónapban volt az, hogy János bácsi átkeült az 5-ös korpuszból a 4-esbe, a Stern doktorhoz, hogy aztán február valahányadikán induljon Csehszlovákiába. Kiadták az oroszok, és akkor volt az ítélet: halálra ítélték. Állapota viszont olyan volt, hogy nem bírta volna ki a hosszú utat hazáig. Azért került át a Stern doktorhoz, hogy fölerősítsék. A másik orvos talán nem volt annyira elismert.

Február elején volt, hogy elbúcsúztunk. Vízfordással voltam éppen megbízva, meg hordtam a csáját az ötösbe. Örültem, hogy mehet; nem tudtam, hogy nem lesz jobb neki, de talán ő is csak sejtette, hogy mi vár rá. Kívántunk egymásnak sok szerencsét. Örült ő is, hogy hazakerül, meglátja a családját. S aztán elvitték a táborból, és rémálomnál szörnyűbb körülmények közt lett hazaszállítva Csehszlovákiába, ahol valóban halálra ítélték, s amíg amnesztia folytán kegyelmet men kapott, addig ott is embertelen körülmények közt tartották. Mirovban halt meg, a hírhedt börtönben, 1957-ben.

Ez a dr. Stern Alex nagyon jóindulatú zsidó orvos volt. Személyválogatás nélkül kezelte, gyógyított mindenkit: gróft vagy ágrólszakadtat, ruszkit vagy baltikumit. Nem ztett kivételt, mint mások sokan; a hivatásának élt. Azt hiszem, Moszkvából került el koholt vádak alapján, ahogy lenni szokott. S a vádhoz nem is kellett két tanú, mint civilizált országokban.

Olga Szergejevna – így hívták azt a tatár orvosnőt, aki szintén rab volt, de letelt neki a büntetése, s ő visszamaradt a lágerben, ő lett a főorvosa az egész lágernek. János bácsi sokszor beszélgetett a doktornővel, amikor látogatta a betegeit. Oroszul, de németül és franciául is tudott valamennyire.

Ahogy elvitték János bácsit, hamarosan megszüntették ezt a tébécés beteglágert, s szétszórtak bennünket. Akkor szállítottak minket Szibériából Kazahsztánba, s kerültem Szpaszkra – invalidus tábornak mondták – , ahol sok volt a betegségből fölgyógyult vagy leszázalékolt rokkant. Innen kerültem Ahtaszra; az volt az utolsó, de leghosszabb táboro-

MAGYAR NYUGAT

KAPILLER FERENC: „A MAGYAROK SZENVEDŐ KRISZTUSA”

zásom. Sokféle vittek, és sokféle munkát kellett végezni. Itt is szerencsém volt, mert a barakkban – emeletes priccsen aludtunk – egy Slákász Bronasz nevű litván tanító volt mellettem, aki segített. – Meg is tanultam néhány szót litvánul. – Ez a Bronasz/Bronka protezsált be engem a kovácműhelybe. Két földije kovácmester volt és ott dolgoztak. Így kerültem be a műhelybe ráverőnek. – oroszul molotbojsz, nagykalapácsos ráverő. Az egyik ráverő volt, a másik én, egy brigádban. A litvánnak is érdekében állt, hogy olyan legyen a ráverő, akivel tudja a normát teljesíteni. A litvánok kaptak csomagot is otthonról, és ebből-abból megkínáltak. Kétszersültből, gyümölcsből, és nemünk jólesett.

Volt még téglagyári munka meg más is, míg végül a karagandai bányakiendeltséghez tartozó 121-es bányamélyítő aknához kerültem – sztodvaszaty prvoj dolin sahtasztrój. Ez a bányafeltárás volt nekem az utolsó munkahelyem. Nagyon jó minőségű, fényes fekete szenet találtak ott. Új bányát nyitottak, telepítettek; akkor kezdték a kitűzést. Ahogy haladtunk a munkával, elég mély akna lett; a végén húsz-husoznöt percig is eltartott sokszor, mikor föl- vagy levitt minket a lift. Rétegenként elkülönült a szén meg a kőzet. Néhol nyolcvan-, száz-, százhusz centis rétegben volt a szén. Mi odáig csináltuk meg a liftet, ahol a legvastagabb volt a szén, ahonnan a leggazdaságosabb a kitermelés. Alagút nem volt még; azt a munkát átadták a civileknek, szabad oroszoknak.

Három műszakban dolgoztunk: reggel 6-tól délig az első, délután a második, éjszaka a harmadik. Hat óras műszakok voltak, de több időt vett igénybe, mert izzadtak, sárosak lettünk, meg kellett fürödni meleg vízzel. Telt az idő, mire az őrség is fölállt, s akkor megszámoztak tízszer is, mert nem talált a létszám. Tortúra volt, nem ment simán soha. Sokszor egy órát is elvacakoltak, mire a parancsnok vezényelt, hogy indulás, s akkor mentünk ötösével sorban jó pár kilométert, visz a táborba. Elöl őrség, hátul őrség, oldalt őrség.

A feltárási munka nehéz volt meg veszélyes is; nagy volt a víz betörési sebessége és ereje. Három hatalmas, nagy teljesítményű szivattyú volt beállítva. A háromból kettő állandóan működött. Ha az egyik meghibásodott, és át kellett váltani a tartalékra – szivattyúkezeléssel is foglalkoztam egy időben –, nagyon gyorsan kellett csinálni, de így is menekültek az emberek följebb, mert megfulladtak volna.

Kör alakú volt az akna – mink a legalján voltunk –, tíz méteres átmérőnél nagyobb volt. A betonblokkokat úgy rakták, hogy csak csekély mennyiséget mélyítettek, s hogy ne legyen baleset, mindjárt tették is be, a levegőben nem lóghatott. Alá is kellett dúcolni, hogy biztonságos legyen. Nagy súly volt az a rakott gyűrűfal. Egy blokk – tömött beton – tizenhat kilót nyomott. Mikor az ember olyan brigádba került, hogy ezt kellett cipelni meg adogatni normában, bizony jól elfáradt.

A lift közepén ment. Az akna tetején volt egy nagy kerék drótkötelekkel, azzal mozgatták a kabinokat; a személyszállítót meg a nagyobb teljesítményű teherszállítót, amivel a kitermelt földet, kőzete vitték föl. A kabin először szabadon ment, volt is baleset belőle. Ahogy mélyült az akna, és mélyebbre eresztették, nagyobb volt a kilengése. Később megcsinálták úgy, kétoldalt csúszósínnel, hogy egyenese menjen. Zsírozták is a sánt, hogy könnyen csússzon.

Dolgoztak velünk szabadok is – műhelyfőnök, mérnökök –, fél füllel hallottuk meg 1953. március harmadikán, hogy Sztálin beteg. Örömmüket nem mutattuk, de mondjam azt, hogy kárörvendők voltunk?! – Mindenki szidta, átkozta már Sztálint. Az volt bennünk, hogy ha meghal, nekünk is megszűnik a rabság. Maguk az oroszok mondták, hogy jobb lesz. – Meg is halt hamarosan.

VASI SZEMLE

2009. LXIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

Minket addig nem kérdezett senki, hogy miért vagyunk itt, hogy' kerültünk ide. '53 nyarán, májusban, június elején – amnesztia alapján – levettek bennünket a munkáról. Bent tartottak a lágerben, szóval előkészület volt. Le kellett adni a munkásruhát. Új, sötétkék ruhát adtak; műanyag bakancsot, két pár kapcát, törülközőt. Napokig vártunk. Mielőtt összegyűjtötték bennünket, elvittek fürdőbe. Kaptunk még inget, rövid alsónadrágot meg atlétát – truszi, májka. A sötétkék anyagból készült tányérsapkánk hasonlított a katonai egyensapkához. Adtak vattás félkabátot, pufajkát; azt hívták buslátnak.

A munkabért is elszámolták, még amikor a téglagyárban meg a bányában dolgoztunk. Nem olyan sokat; százötven rubel volt a legtöbb, amit kifizettek. Nekem nyolcvan - száz rubel körül volt az a pénzösszeg, amit elszámoláskor kaptam. Legjobban a bányában dolgozókat fizették.

A magyarok voltak az utolsók – mi, huszonhárman –, akiket s lágerből elvittek; már a németeket is különgyűjtötték akkorra. Szóltak, hogy mindenki menjen a barakkba; amit vihet magával, személyes holmikat, szedje össze. A kapu előtt kellett sorakozni valamikor délelőtt, majdnem délben. Reggelit még nem kaptunk, s kiosztották a hideg élelmet aznapra. Grammra téglakenyeret, sózott ecetes halat meg egy kevés cukrot. Innivalót már Karagandában kaptunk, a következő gyűjtőhelyen, ahová teherautón vittek. Itt is teltek a napok, be kellett várni a más helyekről érkezőket. Több ezer ember jött össze, míg aztán elindult a kazahsztáni transzport egy vonatszerelvényel, s át az Uralon. Két-három hétig tartott az út Livovig, ahol megint visszatartottak: négy-, négy és fél hónapig vesztegeltünk itt is. Úgy beszéltek, hogy Rákosi nem akart átvenni minket, aztán a ruszkik rendezkedtek, hogy ne maradjunk már ott. Hosszú huzavona után, késő ősze intézték el, hogy indulás.

Lembergben be kellett várni a legészakibb részektől is az érkezőket: Vorutáról, máshonnan. Itt már jobban telt. Dolgozni nem kellett; karanténkosztot kaptunk háromszori étkezéssel. – Történtek itt is események: volt egy névrokonom, Hetényi Mihály, aki a blatnojokkal barátkozott, meg átvette az ő viselkedésüket. Itt is próbálkoztak: olyan egyéneket, akik például aranybányában dolgoztak, és több fizetésük volt fönt északon, megszarolni. Vesztükre a csendőrök, akik szintén rabok voltak, és most jöttek haza, megtudták, hogy mit művelnek ezek. Összefogtak – ők tartották a rendet –, és nem engedték a blatnoj-törvényt érvényesülni. Valamilyen gumislagokat szedtek össze, és úgy elverték ezt a Hetényit meg a társát, hogy a végén elmenekültek a kapuhoz. Valahol a lágeren kívül börtönbe tette a lágerparancsnok, mert agyonverték volna. – Csendőr én még nem látta, egész otlitém alatt.

A Berkes Bandi, a híres cigányprímás is Lembergben csatlakozott – valahol északon volt –, a hazajövő transzporttal találkoztam vele. Beszélgettünk, sok mindent elmondott. – A bátyám jól ismete korábról. Gondnok volt Budapesten egy vállalatnál, s az a bérház, ahol a Berkes lakott, a vállalathoz tartozott. A Dunán volt egy úszó vendéglátó egység, ott játszott a Berkes Bandi a zenekarával. A bátyám megtehetette, hogy odajárjon, meg munkaköri kötelessége is volt.

Amerikából jöttek haza a Berkesék; a határon mindjárt lekapták, és a magyar hatóság át is adta az orosz NKVD-nek, GPU-nak. Kémkedéssel vádolta a szovjet: az amerikaiaknak kémkedett, azért jöt haza, – pedig csak zenekari programban volt kint. Kicsit kintmaradt, meg is nősült kint Amerikában – itthon is volt neki felesége –, s aztán jött volna haza. Neki azért jobban telt, mint nekem; végig volt hegedűje. Az oroszok is szerették a zenét; vitték a hegedűjét oda, ahová a gazdáját, de ők vigyáztak rá, külön őrizték. Min-

MAGYAR NYUGAT

KAPILLER FERENC: „A MAGYAROK SZENVEDŐ KRISZTUSA”

den táborban volt Kultúrcaasz; – ünnepi alkalmakkor kellett a hegedű. Lembergben már magánál tarthatta, de a saját felelősségére. Amikor jöttünk haza, egy orosz tiszt százrubelest húzott a vonójába, hogy neki játsszon.

November volt, mikor onnan elindultunk, 25-e vagy 26-a. Két részlegben szállították el a Lembergben maradt embereket, ábécé szerint. Az első fele jött az első transzporttal haza, a második később. Az orosz ábécében a h betű a végén van, így én is a második transzportba kerültem.

Záhonyánál léptük át a határt. Keskenyvágányú magyar vagonok voltak ott betolva; nemzetiszínnel föllobogóztott vonattal jöttünk haza, új kocsikban. Zöld ávósok meg civil ávósok vettek át bennünket az oroszoktól. Nem szépen fogadtak: ránkzárták az ajtót – amit az oroszok már nem csináltak meg –, és olyan hangot ütöttek meg, hogy mink fasiszták vagyunk, vigyázzunk ám, itt ők az urak ... Mikor a Tiszahídon jöttünk át, akkor figyelmeztető szózatot intéztek hozzánk, hogy mi itt megtúrt személyek vagyunk, ne nagyon neszezünk...– de hát énekeltek sokan; – az örömeiket hogy fejezzék ki?!

A záhonyi átkelésnél megfogadtam, hogy ha hazatérek, és az anyagi helyzetem is megengedi, akkor én az önhibáján kívül rossz helyzetbe került embereket – gyerekeket, éhezőket, betegeket – segíteni fogom, hogy ne éhezzenek, szomjazzanak. Én lelget éheztem, koplaltam; ne legyenek olyan nehéz helyzetben, mint amibe én kerültem.

Először Sóstófürdőre vittek bennünket – üdülőkörzet Miskolc mellett –; ott voltunk három-négy napig. Ott már volt rendesen szalmazsák, pokróc, lepedő, mint a katonaságnál. Sokan a földön aludtunk – nem jutott mindenkinek rendes ágy –, de kulturált körülmények között.

Az ávósok önéletrajzot irattak velünk; volt, akit kihallgatásra rendeltek föl. Először visszadobták ezt a leírt önéletrajzot, hogy nem stimmel valami; nem őszintén írtuk le, hogy hogy’ kerültünk ki, miért: – milyen bűnöket követtünk el. Mindenféle fasisztának tituláltak bennünket, meg tömeggyilkosoknak gondoltak. A fene tudja, hogy mi volt tulajdonképpen a fejükben, mert az az ávós társaság is olyan kacskaringós eszű banda volt, mint a GPU meg az NKVD. De hát bennünket kitanítottak ám az oroszok, hogy ottani dolgokról kuss, beszélni nem szabad. Azt mondták, ha kényszerítő körülmény adódna, akkor mi kötelesek vagyunk – ahol elér az ember szovjet parancsnokságot – a biztonsági tisztnél jelentkezni, hogy bennünket ilyen és ilyen hatóság kényszeríteni akar valamire, mert mi az ottani dolgokról nem szólhatunk semmit. Mi tudtuk az ottani állapotokat, de igyekeztünk nem az ittenieknek, a magyar hatóságoknak szót fogadni, hanem amit a szovjetek ránk testáltak, azt tartani, mert nem akart senki visszakerülni. – Mikor hazajöttünk, az volt bennem – a lágeri viszonyok közt belémrögződött –, hogy ahol két ember van, ott lehet még beszélni, de ha három van, az egyik biztos, hogy áruló.

Budapestre érkeztünk december elsején; a Keletiből aztán eszt indultam tovább Cellbe. December 2-án hajnalban kopogtam be Celldömölkön a Kisfaludy 15-be. Ott laktak akkor apámék; anyám meghalt ‘38-ban, apám megnősült az idő alatt, amíg távol voltam. Nemrég halt meg, kilencvenhét évesen. Az apám is, meg a mostoha mama is kételkedet. Nem ismertek meg a hangomról, és valami babonás hiedelem alapján gondolták, hogy nem szellem vagyok-e. Mert itthon elterjedt a halálhírem: az oroszok kivégeztek, legéppisztolyoztak bennünket valahol Pityervár és Mersevát között ‘46-ban, mikor vittek volna minket Győrbe. Apám is meg a mostohám is először olyan félve, bizonytalanul nyitott ablakot; meggyőződjenek, hogy tényleg én vagyok az. Mikor mondtam apámnak,

VASI SZEMLE

2009. LXIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

hogy a Jóska fia vagyok, a mostoha mama mondta, hogy hiszen agyonlőtték a Jóskát az oroszok... Mondtam, pedig én vagyok, mégse lőttek agyon.

Apám kádárműhelye egy időre valósággal zarándokhellyé vált, de nem hozzá jöttek az emberek, hanem énhozzám, s olyan tömegben, mint a búcsúsok, az érdeklődők. Nem voltam-e együtt ezzel a rokonokkal, azzal; nem tudok-e valami hírt valakiről. S nemcsak a közeli falvakból, hanem jó messziről is jöttek, amikor híre ment, hogy megjöttem Oroszországból. Talán két hétig is tartott ez a nagy zarándoklás.

Körülbelül két hétig maradtam Cellben, de aztán vissza kellett menni Pestre, mert én még akkor a nyomdász gépmesteri szakmából nem szereztem bizonyítványt; meg négy évre voltam szerződve a Stephaneum Nyomdánál; – akkor már Franklin. A nagynénéméknél laktam, közel volt, onnan jártam oda. Dolgoztam, és megszereztem a szakmunkás-bizonyítványt. – De minek? Mert a segédlevél megszerzése után még dolgozhattam körülbelül két hónapot, s aztán nem maradhattam. Az volt a divat meg a rendelkezés, hogy ha nincsen letelepedési engedély, akkor Pesten nem maradhatott az ember. S mivel csak a szakmunkás-bizonyítvány érdekében kaptam meg az engedélyt, mikor fölszabadultam, megvonták tőlem. Jöjjenek vidéke. Celldömölkön meg hol van nyomda? Nem volt semmi ismeretségem, meg ott volt a priusz a hátam mögött. Milyen nyomdába kerülhettem volna, mint politikailag megbízhatatlan?

Volt egy Sóskutiné nevű dolgozó a Franklinban – az én nyomdagépemen volt berakó –, neki nagy ismeretése volt Ajkán. Az egyik rokona itt dolgozott a laborban, a timföldgyárban; így fogadtak engem. Az üzemvezető meg az iskolatársa volta bátyámnak. Ez volt a megbízhatatlan személyem iránti enyhülés egyik oka, hogy ismert bennünket; jobban a bátyámat. Nyolc évig jártam oda Celldömölkéről.

Nekem 156 azért emlékezetes, mert akkor a fiam akkor született, csak nem a forradalom idején, hanem előbb, július 13-án, 13óra 15 perckor. Ez az év egy külön história. – Nekem úgy telt ez a tizenkét nap, október 23-tól november 4-ig, hogy Ajkán leállt az üzem. Sokáig állt, mert ha leállítanak egy ilyen üzemet, nem lehetett gombnyomásra újraindítani. A tartályokba besűrűsödött az anyag, és hetek kellettek, míg elindult. Itthon voltam többnyire.

Mikor megint orosz világ lett, valaki bemondta a rendőrségen, hogy én tudok oroszul. Kiderült, hogy a Molnár Mihály, aki vadászfegyverekkel is foglalkozott, bajba került: elkobozták, tőle a fegyvereket. Mozgósította a celli orosz tanárokat, hogy tolmácsolják a katonai parancsnoknak, hogy ő kereskedő, és mi lesz a fegyverekkel. Akárhogy magyarázták, az őrnagy vagy nem akarta megérteni, vagy nem vette tudomásul, amit mondtak neki a pedagógusok. Mikor meglátott az őrnagy, azt mondta: te nem magyar vagy, te ruszki vagy. Ránézésre. Tányérsapkám volt, mint a ruszkiaknak; megtanultam és nyolc év alatt sok mindent. Elmentem a boltba, ott is ruszkinak néztek. A pénzt kivettem marokszám a kasszára, mint a ruszki, és mondtam a pénztárosnőnek, válassza ki, mi mibe kerül, én nem értek hozzá. – Ez érdekes: ha megmutatnám a polgári iskolai tablóképet – ott ülök én kopaszon a zsidó gyerekek közt –, senki nem mondaná, hogy nem vagyok én zsidó. Akikkel együtt van az ember, azoknak a mentalitását átveszi; szinte azonosul velük. – A GPU-s tiszt mondja: na, látod, miért nem téged küldtek ide mindjárt? Teveled el tudok beszélgetni. Milyen pedagógusok ezek, ha ruszki létemre nem tudok szót érteni velük? Hogy tanítják ezek az oroszot? – A továbbiakra nem emlékszem, hogy mi lett a fegyverekkel, mert nekem aztán megindult a munka Ajkán, és az foglalt le, meg a család.

MAGYAR NYUGAT

KAPILLER FERENC: „A MAGYAROK SZENVEDŐ KRISZTUSA”

Egyik nap, mikor öt óra után hazaérkeztem Ajkáról szenesvagonnal – rendes közlekedés nem volt –, meglátogattam a húgomat. Aki a Baross-házban lakott, az orosz katonai temetővel szemben. Onnan hazafelé – már sötétben – izgatott orosz katonákkal találkoztam. Odaköszöntem az egyik tisztnek oroszul. – Százados vagy főhadnagy volt; ismerem az orosz rangjelzéseket, hiszen eleget láttam, csak már nem emlékszem pontosan. – Odahívott magához, hogy mi történt itt: sírokat rongáltak meg. Én magam nem voltam részese meg tanúja sem az eseményeknek; töredékét tudtam csak annak, ami történt Cellben, és ennek alapján tudtam a tiszttel beszélni, aki fölháborodottan kérdezett. Meg is mondta, hogy itt vannak, fölvonultak tüzérséggel a közelben, s hogy retorziót fognak alkalmazni azért, hogy itt az orosz sírokkal meg az emlékművel mi történt. Én mondtam nekik oroszul, hogy ezt nem itteni lakosok csinálták, biztosan tudom. S hogy egy csomó ártatlan ember esne áldozatul, akik semmiképpen sem felelhetnek mások tetteiért.

Nem tudni, mi történt volna, ha nem ott megyek el akkor, és nem beszélek az oroszokkal, de bármi megtörténhetett abban az időben, amikor az erő az ő oldalukon volt. Amennyi túlkapásról hallott az ember egyébként, feltételezhető erősen az, hogy előfordulhatott volna valamilyen véres megtorlás itt is. Hiszen voltak máshol sortűzek, letartóztatások. Örülhetünk, hogy itt elmaradt – legalábbis ebben a konkrét esetben.

Volt ennél sokkal kellemetlenebb esetem is; nagy bajba kerülhettem volna megint. Egyik munkatársam, Regáj sándor, aki jóval fiatalabb volt nálam, azt szerette volna többször is, hogy cseréljünk műszakot. Udvarolt egy kárpátaljai leánynak, s hogy vele találkozhasson. Családom lévén nem tudtam mindig teljesíteni a kívánságát. Bosszúságként följelentett engem Veszprémben a pártbizottságon, hogy én azért voltam kint a Szovjetunióban tíz évre elítélve, abból nyolc évig, mert én SS-tiszt voltam. A ruszkitat persze bosszantotta nagyon: nem hülyék ők, hogy egy SS-tiszte az ő fogságukból hazaengednek. – Kértem magam ellen vizsgálatot az oroszoknál: föl vagyok jelentve, engem bármikor elvihetnek a francba...

A politikai rendőrségnek Ajkán egy zsidó fiatalember volt egyik vezető beosztású tisztje; minden az nő kezükben volt. Berendelték a rendőrségre. Hallottam már, hogy ilyen bosszúállásos akciók megtörténtek másokkal is, s aki egyszer bekerült, az szárazon nem úszta meg. Jól elverték ezek a karhatalmisták. Engem csak megdöfködtek, megrugdosták a bokámat, meg szóban gyaláztak, lefasíztáztak. Mikor az oroszoknál voltam előzőleg, nekem megmondta az orosz tiszt, hogy ha megütnek, nyugodtan menjek vissza, és ők intézkednek. Én azt találtam mondani a zsidónak – nevét nem tudom, nem mutatkozott be –, hogy nézze, akiknek köszönheti, hogy most itt lehet, azok tudják, hogy itt vagyok, s azt is tudni fogják, hogy maga hogy viselkedett. Mikor aztán visszamentem a GPU-s ezredeshez, aki az iparmedence parancsnoka volt, panaszt tettem. Mondom, nagyon bosszantotta a dolog: ne nézze duráknak őket ez a zsidó; soha nem kerültem volna vissza ha SS-tiszt lettem volna. De hát koromnál fogva sem lehettem volna az, pláne tiszt nem. – Úgy történt, hogy az ezredes föl hívott egy telefonszámot – ügye volt valaki magyarral –; kezembe nyomta a kegylőt, hogy tolmácsoljak. Ő oroszul beszélt hozzám, én meg magyarul a kagylóba; lefordítottam élőben, hogy mit kíván az ezredes. Valami oknál fogva bejött a zsidó; látta, hogy a tiszthez oroszul beszélek, a telefonba meg magyarul. Egészen elképedt, s elég volt neki. De akkor meg elterjesztették Ajkán, hogy velem vigyázzanak, mert én nem SS-tiszt vagyok tulajdonképpen, hanem szovjet ügynök. Ilyenek voltak akkoriban, pedig sem SS-tiszt nem voltam, sem orosz ügynök, csak oroszul értettem, és tisztáznom kellett a

VASI SZEMLE

2009. LXIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

dolgokat, mert a magyar hatóságok, az ÁVH bármelyik pillanatban deportálhatott a Szovjetunióba.

Nyolc év után otthagytam a timföldgyárat, s az Északi-Budai Építőipari Vállalathoz kerültem. Négy-öt év után megkaptam ott is a segédlevelet – a nyomdászgépmesteri szakmában nem sokáig voltam –, s lettem szobafestő, mázoló. Innen mentem nyugdíjba, illetve lettem leszázalékolt. Szívinfarktust kaptam. Egy ilyen iparnál akit leparancsolnak a létráról, az annyit jelent, hogy befejeztem a pályafutásom. Létra nélkül festőt nem lehet elképzelni.

Itt is volt – még aktív koromból – egy megdöbbentő élményem. Az Országos Szakipari Vállalat alkalmazottjaként, a munkavégzés során ólommérgezést kaptam, kórházban is kezeltek. A brigádvezető, Rókus János felelőssége volt, hogy olyan beosztást, munkát kapjak, ahol minimummal, ólom tartalmú festékkel nem dolgozunk. Ilyen volt a raktárosi munka. Egy alkalommal Rókussal találkoztunk egy különös zsidó emberrel, aki az újpesti acélhengerműnek volt a személyzetise. Ő döbbsent meg, mert ilyen szituációban még nem voltam: grafológiai vizsgálatot végzett. Leíratta velem a nevemet. Hetényi József, meg másokkal is. Aztán mindenki eltátozta a száját, mert a kézírás alapján jellemezte az embert, de a sorsát is megmondta, és jósolt is. Nekem azt mondta, hogy én deportálva voltam, mint ő. Mondtam, igen, én a Szovjetunióban voltam; lehet, hogy ön meg Németországban. Igen, mondta, hasonló dolgokon mentünk át; – már majdnem azt mondta, sorsársak voltunk. Csak az aláírásból látta, hogy én is olyan helyzetben voltam, mint ők, csak nem horogkereszt védnökség alatt.

Mikor leszázalékoltak, vállaltam még olyan munkát, amit rokkantnyugdíjasként el tudtam végezni: portás voltam tíz évig a Kertészeti Szakmunkásképző Intézetben: – telepőr, ahogy minősítettek. Ekkor már megtehettem, hogy támogassam a rászorulókat. Mikor olvastam az újságban, hogy rokkant nő vagy férfi, házaspár vagy egyedülálló segítségre szorul, amit tudtam nélkülözni, fölajánlottam, meg a pénzből is segítettem.

Harminchárom meg háromnegyed év; – ennyit voltunk Budapesten a második feleségemmel – az elsőtől elváltam –, míg aztán 1995. december 5-én visszajöttünk Cellbe, s ideköltöztünk Pityervárba, a mostani házukba.

A Kovács Laci, aki elhurcolt gulagos rabtársam volt – együtt ítélték el tíz évre –, körülbelül két éve halt meg. Az utolsó időkben többször fordult meg itt, nálunk, és elbeszélgettünk a régi dolgokról. Elmondta nekem, hogy az a Németh Jóska, aki öccse volt a halálra ítélt Németh Imrének, kivégzett társunknak, – halála előtt, már súlyos betegen elment őhöz – a kovács Lacihoz – meg a Sebestyén Vilihez, és bocsánatot kért tőlük. Mert ő volt az – bevallotta –, aki följelentett bennünket a politikai rendőrségen: Rákosi Mátyás idelátogatása idejére terror- és partizán akciókat, gyilkos merényleteket tervezünk elkövetni; meg akarjuk dönteni a társadalmi rendszert. Ezért voltak a kínzások, vattatások, és ezért adtak át minket az oroszoknak.

A Schlück Ernő, a politikai osztály vezetője örömmel vette ezeket a híreket, a feljelentést, mert egy ballépése miatt éppen akkor megrendült a helyzete – milyen sátáni módon függnek össze a szálak! –: a szovjet kommandatúra ruszin származású főtolmácsától a tulajdonos távollétében – elzabráltatta a két új Ausztriából hozott motorkerékpárját a rendőrség számára. – Három nappal a feljelentés előtt! – Ezt ő semmilyen jogcímen és indokkal nem tehetett volna meg; úgy sem mint zsidó származású, és a politikai osztály vezetője. Súlyos tett volt ez a durva beavatkozás a szovjet parancsnokság ügyeibe, és várhatta a következményeit.

MAGYAR NYUGAT

KAPILLER FERENC: „A MAGYAROK SZENVEDŐ KRISZTUSA”

A feljelentés aztán, illetve, hogy ilyen veszélyes fasiszta szervezkedést likvidált a politikai rendőrség, megmentette az oroszok haragjától. Ő meg is tett mindent – szadista módszerekkel – a cél elérése érdekében, s hogy magát mentse. Később még jó állást is kapott jutalomképpen. A főtolmács, Iván, a mi utcánkban lakott a Bakonyi-féle házban egy időse asszonynál, Rozgonyiéknál. Neki elmondta ezeket, s tőle tudhatók a részletek.

Valahogy úgy történt – ezek a fiúk a polgári iskolába jártak együtt –, hogy ez e Németh Jóska összeverekedett valakivel, s a Sebestyén Vili megpofozta, mert kisebb gyerekeket bántott. Ő meg azt találta mondani, hogy mire hazajöttök, majd a rendőrséggel fogtok találkozni. És bosszúból el is ment feljelentést tenni. – Én mint Pilátus a krédóba, kerültem a szereplők közé. Egy épületben laktunk a Némethékkel. A Jóska fiatalabb volt, a polgári iskola második osztályába járt, azt hiszem. Az volt a legszomorúbb, hogy a Németh Imrét, akit halálra ítélték, az öccse miatt hurcolták el.

Négy-öt éve tudtam meg, hogy honnan indult ez a régi történet.

- Kicsinek tűnő gyerekbűnből is milyen nagy bajok, tragédiák következhetnek! – Mikor hazaérkeztem az oroszoktól ‘53-ban, a Németh Laci is meg az apja is kérdezte tőlem, hogy mit tudok az Imréről. Nem mondtam konkrétan, amit tudtunk.

- Az Esterházy János ismeretsége révén tagja vagyok a Rákóczi Szövetségnek. A Szövetség keretében mint tag, megkaptam az Esterházy-emlékérmét, plakettet, aztán még a helytállásért az Orbán Viktor aláírásával ezt a helytállási emléklapot. Be kellett szolgáltatni – igazolni- orvosi, klinikai papírokkal, hogy milyen sorsban voltam, és milyen utóhatása maradt a sok verésnek, nélkülözésnek. Ezáltal én nemzetgondozottá váltam. És mint nemzetgondozott megkaptam a közgyógy igazolványt. Amíg ez a mostani helyzet nem alakult ilyen rút módon, nem volt semmi baj. Egy havi gyógyszerre kaptam pénzösszeget tizenkétezer- valamennyi forintot. A nyolcvanadik születésnapomra aztán azt kaptam és az államunktól, a kormánytól „ajándékba”, hogy amit a helytállásért és kárpótlásképpen kaptam, annak levették az ötven százalékát. Semmi indoklás. Ez annyit jelent, hogy éntőlem havonta elvettek a gyógyszerpénzemből jó hatezer forintot, mert hatezer forintnál egy fillérrel sem lehet több. Ami hiányzik, azt fizessem a nyugdíjamból vagy akárhonnan.

- Amikor én megkaptam ezt a közgyógyigazolványt, akkortól kezdve több gyermekintézményt támogattam: a Down Alapítványt vagy a gyermekékeztetést. Havonta ötezer forintot fizettem ide is, oda is. – Nem lottózok, káros szenvedélyem nem volt, nincs, de megfogadtam, hogy ha a Jóisten engem hazaségít abból a pokolból, akkor én valamilyen módon segítem a gyerekeket. Akkor fogadtam meg, akkorra érlelődött meg bennem ez a szándék, amikor Záhonynál átléptük a határt.

Most halt meg a feleségem; a szemem láttára esett össze a konyhaajtó küszöbén. – Nagy biztonság az embernek, ha valaki van mellette, de amikor egyedül marad, és jönnek a rosszulletek...

Van, volt is már olyan érzés, állapot, hogy egyik pillanatról a másikra úgy érezte magát az ember, minthogyha nem is a földön volna, hanem a másvilágon. Olyan érzés ment végig az emberen, hogy na, most már vége. Mintha már búcsúzna az ember az élettől, mindentől.

Azért, hogy ne a feleségem halála foglalkoztasson, igyekszem más témákra gondolni. Mert ez a haláleset trauma a számomra. Ha egy tömegszerencsétlenség történik valahol, akkor egy külön orvoscsoporthoz, pszichológus társasághoz foglalkozik azokkal az emberekkel, akikkel megtörtént, vagy részesei voltak valamiképpen, mert ez nagy trauma. Dep-

VASI SZEMLE

2009. LXIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

ressziót okozhat. Bizonyos ideig megfigyelés alatt tartják őket, és megvan a különleges gyógymódszer, ha baj van. Teljesen kitörölni, prsze nem lehet, Befészkei magát az ember belsejébe; bonckéssel se lehetne kivágni. – Ha sokat gondolkodik z ember, és nagyon mélyen belemerül, én attól félek, még meg is zavarodhat az ember; ilyen egyensúlyi problémák jöhetnek elő.

Most már a nyolcvankettedik évemet taposom; nyolcvanon fölül már minden nap ajándék az embernek az Istentől. Ki kell használni, nem szabad elfecsérelni.

Csak arra kérem a Jóistent, hogy még addig tartson meg, adjon lehetőséget, hogy – fogadalmam, és missziós feladatomnak tekintem – Bucson, ebben a kedves felvidéki faluban alapíthassak egy Esterházyról elnevezett könyvtárt. Az indított engem erre az elhatározásra, hogy azok a magyar honfitársak, a bucsi lakosság, akik csináltak egy emlékparkot Esterházy Jánosnak, meg szobrot emeltek neki 2005-ben, azok megérdemlik. A saját könyveimből meg a Stelczer elemér hagyatékából – az Esterházy bizottság elnöke volt a Rákóczi Szövetségen belül – meg lehet alapítani ezt a könyvtárt. – S még szeretném azt a sírhegyet, ahová a feleségemet eltemettük, azt a síremléket gránitból megcsináltatni. Más fontos tennivalóm nincs már, amit megvalósítanék, csak ez a kettő. Ez a gránit síremlék egyúttal az én helyem is, mert az egy családi sírbolt, ahol a régen meghalt nagyszüleim is pihennek.

Celldömölk/Pityervár – Ság hegy – Lukácsháza
2008. január – 2009. április